

УДК 336.228

О. В. РЕВЕНКО, Л. О. РИСІКОВА

ВПЛИВ ПОДАТКОВОЇ КОНКУРЕНЦІЇ НА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ПРОЦЕСИ В КРАЇНІ: ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ

Проаналізовано роль і вплив податкової конкуренції на рівень соціально-економічного середовища в країні. Доведено, що виваженість податкової політики створює сприятливі умови для ведення бізнесу, забезпечує високий рівень життя населення та сприяє подоланню негативних економічних процесів.

Ключові слова: податкова конкуренція, інструменти податкового регулювання, податкова політика, податкове навантаження, податкові пільги, податковий кредит, експорт та імпорт податків, офшорний бізнес.

Analyzed the role and impact of tax competition on the level of socio-economic environment in the country becomes relevant issues of concern today. Proved that the balance of tax policy, create favorable conditions for business, providing a high standard of living and contribute to overcoming the negative economic processes.

Key words: tax competition, tax regulation instruments, tax policy, tax burden, tax credits, tax credit, the export and import taxes, offshore business.

Розвиток економічних відносин (у т. ч. фінансових) в умовах інтеграційних процесів зумовив підвищення значимості конкурентної боротьби між країнами на світових ринках товарів, послуг і факторів виробництва. Створення більш сприятливого податкового середовища дає можливість більш ефективно залучати іноземні інвестиції та забезпечувати більш стрімке економічне зростання, що обумовлює актуальність дослідження обраної тематики. З огляду на це виникає необхідність у теоретичному та практичному дослідженні впливу податкової конкуренції на соціально-економічні процеси в країні.

Питання теорії і практики впливу податкової конкуренції на соціально-економічний розвиток країни, її переваги та недоліки вивчали такі вітчизняні та зарубіжні вчені, як: Ю. Іванов, І. Лютий, О. Бозуленко, І. Педь, Н. Фролова, І. Погорельський, О. Мамедов, Д. Серебряніков, Л. Демиденко, Н. Холод, І. Чабан, Я. Дропа, А. Шахмамєтьєв та ін. Однак, незважаючи на досить велику кількість наукових праць, проблеми дослідження позитивних і негативних наслідків існування податкової конкуренції з урахуванням напрямків реформування податкової систем України на сучасному етапі не були комплексного наукового аналізу.

Вищенаведені проблеми обумовлюють мету даної статті, що полягає у виявленні впливу податкової конкуренції як на регіональному, так і у світовому просторі, на рівень соціально-економічного розвитку. Об'єктом дослідження обрано позитивні і негативні риси податкової конкуренції, які мають свій прояв як у суспільному житті людини, так і в економічному розвитку держави.

Податкова конкуренція за своєю сутністю як процесу управління конкурентними перевагами податкової системи носить подвійний характер впливу на соціально-економічні процеси в країні. У цілому результатом впливу податкової конкуренції мають стати позитивні тенденції розвитку національної економіки, але якщо податкова конкуренція проявляється в недобросовісній формі, тоді істотного значення набувають ті наслідки, які мають негативний вплив на соціально-економічне становище. Інакше кажучи, податкова конкуренція має як позитивні, так і негативні риси.

Так, до характеристик податкової конкуренції, які позитивно впливають на соціально-економічне становище країни, можна віднести такі:

1. Податкова конкуренція сприяє зайнятості населення та зменшенню безробіття в країні.

Податкове стимулювання зниження рівня безробіття побічно забезпечується податковими інструментами стимулювання інвестицій. Такий опосередкований варіант податкового регулювання широко застосовується всіма промислово розвиненими і більшістю держав, що розвиваються.

Разом з тим існують і спеціальні податкові інструменти, що застосовуються в цих цілях, основним з яких є податковий кредит, наданий роботодавцям. Так, наприклад, в Італії фіксований податковий кредит з корпоративного прибуткового податку в розмірі 100 євро за кожного прийнятого на роботу додаткового працівника (400 в депресивних регіонах) застосовувався при наявності двох умов: прийнятий працівник – старше 25 років та попередні 24 місяців він був безробітним [4].

Іншими словами, такий варіант застосування податкової пільги дозволяє не тільки зацікавити роботодавця у створенні нових робочих місць, а й впливати на структуру незайнятих громадян. Велике значення в підвищенні рівня зайнятості населення та розвитку малого підприємництва має впровадження в Україні спрощеної системи оподаткування та фіксованого сільськогосподарського податку.

2. Податкова конкуренція сприяє активізації інвестиційної діяльності, тобто сприятливий податковий клімат буде залучати до національної економіки іноземних та стимулювати до виробництва вітчизняних суб'єктів господарювання.

Зарубіжний досвід свідчить, що одним із найефективніших засобів стимулювання інвестиційної діяльності підприємств є пільгове оподаткування [1].

Так, Податковим Кодексом України передбачено такі шляхи надання податкових пільг: 1) податкового нарахування (знижки), що зменшує базу оподаткування до нарахування податку та збору; 2) зменшення податкового зобов'язання після нарахування податку та збору; 3) установа зниженої ставки податку та збору; 4) звільнення від сплати податку та збору [8].

Податкові пільги мають надаватися підприємствам, які виконують державні умови щодо пріоритетного розвитку промисловості, а саме: реалізують продукцію на експорт, упроваджують інновації, демонструють кращі показники ефективності господарювання, забезпечують високу якість виготовленої продукції [3].

3. Наступною позитивною рисою податкової конкуренції є те, що вона сприяє стимулюванню ділової активності в депресивних регіонах через відновлення територіальних податкових пільг і стимулів.

Вирівнювання економічного розвитку регіонів України має стати одним із ключових пріоритетів діяльності влади, оскільки дозволить подолати не лише економічний розрив, а й політичну дезінтеграцію в державі.

4. Виважена податкова політика та ефективне маневрування інструментами податкового регулювання повинні сприяти оптимальному задоволенню потреб соціальної сфери.

Так, свій прояв податкова конкуренція в соціальній сфері має через соціальну функцію податків, яка тісно пов'язана з фіскальною і регулюючою функціями за допомогою умов справляння прибуткового податку та податку з майна.

Соціальну функцію виконує механізм прогресивного оподаткування, пов'язаний зі зростанням податкових ставок у міру зростання величини доходів платника. Податки стягуються в більшому розмірі із забезпечених верств населення, при цьому велика їх частка повинна у вигляді соціальної допомоги надходити до незаможних верств населення. Значення соціальної функції податків різко зростає в період економічних криз, коли переважна частина населення, а саме малозабезпечені і соціально незахищені групи, які не в змозі отримувати самостійно дохід, необхідна підтримка і допомога суспільства як від державних, так і від комерційних структур, тобто вони потребують соціального захисту.

Перелік категорій осіб, які мають право на податкову підтримку, визначається пріоритетами соціальної політики і станом поповнення доходної частини бюджету країни. Більшість країн світу в якості пріоритетів приділяють увагу підтримці інвалідів, багатодітних сімей і самотніх матерів, переселенцям з-за кордону на свою історичну батьківщину, студентам і особам, які підвищують свою кваліфікацію. Часто податкові пільги надаються дрібним і середнім підприємцям, фермерам. Ці податкові пільги носять вже не тільки соціальний, але і регулюючий характер.

5. Добросовісна податкова конкуренція має свій прояв також у підвищенні рівня доходу населення країни.

При визначенні впливу податкової конкуренції на розподіл доходів важливе значення мають такі поняття, як система оподаткування, ставки оподаткування, база оподаткування, величина неоподаткованого мінімуму, пільги при сплаті податків тощо. Навіть незначні зміни в системі оподаткування призводять до суттєвих змін у формуванні доходів населення [11].

Специфіка впливу податкової конкуренції на рівень доходу населення обумовлена тим, що його можна розглядати одночасно як заходи щодо прямого впливу (за допомогою формування чистого доходу громадян), так і непрямого впливу (стимулювання благ і додаткових можливостей, що надаються підприємствами).

У першому випадку основним інструментом оподаткування виступає ставка податку та порядок оподаткування (шкала оподаткування, податкові пільги та ін.), що визначають рівень податкового тиску і соціальну справедливість. Тобто дана група важелів впливає безпосередньо на рівень доходів фізичної особи. У другому випадку суб'єктами впливу є не самі фізичні особи, а їх роботодавці, а також виробники продукції. Наприклад, надання роботодавцю, який здійснює навчання та/або підвищення кваліфікації персоналу, податкових пільг, обумовлює отримання такими працівниками блага у вигляді розвитку їх людського капіталу. Іншим

прикладом може бути надання пільг підприємствам, що здійснюють виробництво доступної та якісної соціально значимої продукції [5].

6. Раціональна податкова політика та підвищення рівня конкурентних переваг податкового характеру повинні створити сприятливі умови для розвитку високотехнологічних виробництв та експорту за рахунок надання податкових пільг і запровадження спеціальних податкових режимів. Сьогодні в Україні немає жодного підприємства, яке виготовляє продукцію шостого технологічного укладу, через що Україна має працювати в даному напрямі активніше, ніж інші країни. Для цього необхідно створити максимально сприятливі податкові умови для підприємств, що займаються НДД КР [9].

Розглядаючи податкову конкуренцію в недобросовісній формі, наслідками якої є негативний вплив на соціально-економічне становище країни, можна виділити такі негативні риси, які притаманні для даної форми конкурентної боротьби:

1. Однією з таких рис, які погіршують характеристики податкових конкурентних переваг, є безсистемне та невинуватене надання податкових пільг і звільнень, що посилює податкове навантаження на ефективні підприємства, які сумлінно сплачують податки.

Недосконалість системи пільг в Україні полягає в тому, що вона не тільки не стала достатньою мірою стимулюючим важелем для розвитку тих напрямів підприємництва, які цими пільгами користуються, але й створила нерівномірне податкове навантаження на суб'єктів господарювання. При цьому значна частина таких пільг не має достатнього соціально-економічного обґрунтування, а беззаперечними лідерами за кількістю пільг є податок на додану вартість і податок на прибуток підприємств [2].

2. Вищевикладений аспект негативного прояву пагубної податкової конкуренції у свою чергу породжує наступну "від'ємну" характеристику – офшорні зони та офшорний бізнес.

У даний час оцінка діяльності офшорних зон і офшорного бізнесу в цілому досить неоднозначна. З одного боку, в них проявляє себе загальносвітова тенденція лібералізації зовнішньоекономічних зв'язків, що відповідає основному напрямку глобалізації сучасної світової економіки. З іншого боку, саме в офшорних зонах нерідко відмиваються "брудні" гроші і здійснюються банківські афери. У силу подібного роду специфічності своєї діяльності багато офшорних зон або офшорних центрів не можуть або не хочуть співпрацювати з іншими державами на економічному та правовому полі.

Перелік офшорних зон в Україні покладається на Кабінет Міністрів України. Так, згідно з Розпорядженням № 143-р від 23.02.2011 р., перелік офшорних зон складає: 1) Британські залежні території (Острів Гернси, Острів Джерсі, Острів Мен, Острів Олдерні); 2) Близький Схід (Бахрейн); 3) Центральна Америка (Беліз); 4) Європа (Андорра, Гібралтар, Монако); 5) Карибський регіон (Ангілья, Антигуа і Барбуда, Аруба, Багамські Острови, Барбадос, Бермудські Острови, Британські Віргінські Острови, Віргінські Острови (США), Гренада, Кайманові Острови, Монтсеррат, Нідерландські Антильські Острови, Пуерто-Ріко, Сент-Вінсент і Гренадіни, Сент-Кітс і Невіс, Сент-Люсія, Співдружність Домініки, Теркс і Кайкос); 6) Африка (Ліберія,

Сейшельські Острови); 7) Тихоокеанський регіон (Вануату, Маршаллові Острови, Науру, Ніуе, Острови Кука, Самоа); 8) Південна Азія (Мальдівська Республіка) [10].

Так, пунктом 161.2 статті 161 Податкового кодексу України передбачено, що, якщо українська компанія укладе угоду з офшором із закупівлі (імпорту) товарів або послуг, то до складу їх витрат дозволяється віднести лише 85 % від суми вартості цих товарів, робіт, послуг. Таким чином держава збільшує базу оподаткування при роботі з офшорами [8].

3. Податковій конкуренції притаманні зовнішні ефекти – екстерналії податків. Вони виникають, коли дії певного економічного агента приносять вигоди чи втрати іншим, при цьому такий економічний агент не отримує компенсацію за створену вигоду і не платить за спричинені ним втрати. Екстерналії податків є результатом негативного впливу податкової конкуренції на податкові надходження. Унаслідок податкової конкуренції мобільні фактори виробництва переміщуються з регіонів з високим рівнем оподаткування до країн, що мають невисокі податки. У результаті такого переміщення база оподаткування і, відповідно, податкові доходи регіону з високими податками зменшуються, а уряд вимушений обмежувати обсяг суспільних благ, що надаються громадянам [7].

4. На думку авторів, також одним з недоліків сутності явища “податкова конкуренція” є перенесення податкового тягара. Перенесення податкового тягара платника податків на інших осіб, найчастіше відбувається в прихованій, неявній формі. Існує як у сфері виробництва, так і у сфері обігу. У сфері виробництва може виявлятися у зниженні заробітної плати або інтенсифікації праці працюючих при підвищенні податкових платежів за вже діючими податками або появи нових. Найбільш характерний процес перекладання податків для сфери обігу, де перекладення податків здійснюється шляхом включення податків у ціни реалізованих товарів (робіт, послуг). Так, фактично податковий тягар з податку на додану вартість лягає на кінцевих користувачів вироблених товарів (робіт, послуг).

Якщо розглядати перекладання податків в аспекті міжнародної податкової конкуренції, то доцільно говорити про експорт податків.

Отже, негативний вплив експорту податків має свій прояв, в тому що громадяни будь-якої країни бажають отримати більший обсяг суспільних благ, сплачуючи менше податків, тому експорт податків може також розглядатися як один із способів задоволення такого бажання. Таким чином, уряд прагне перекласти податковий тягар на нерезидентів, а отже, не турбується з приводу втрати добробуту, якого зазнають нерезиденти внаслідок такого перекладання податкового тягара. Таким чином, податки починають впливати на економічні рішення інвесторів, і податкова система втрачає податкову нейтральність [Там же].

Аналізуючи двобічну сутність податкової конкуренції та її вплив на рівень конкурентних переваг країни, можна зробити висновок, що раціональна податкова політика та дієві інструменти податкового регулювання повинні сприяти підвищенню рівня соціально-економічного розвитку країни в цілому, добробуту населення та домогосподарств, притоку внутрішніх та іноземних інвестицій. При побудові податкової політики України потрібне врахування як позитивних, так і негативних наслідків особливостей установа певних умов податкових відносин, які приводять до податкової конкуренції.

Література:

1. Демиденко Л. М. Удосконалення прямого оподаткування у напрямку інтеграції в ЄС / Л. М. Демиденко // *Фінанси України*. – 2000. – № 4. – С. 124–128.
2. Дропа Я. Податкове навантаження та його вплив на економіку України / Я. Дропа, І. Чабан // *Формування ринкової економіки в Україні*. – 2009. – № 19. – С. 213–218.
3. Ільєнко Р. В. Податкові інструменти активізації інноваційної діяльності : міжнародний досвід і українські реалії / Р. В. Ільєнко // *Вісник Хмельницького університету*. – 2010. – № 6. – Т. 4. – С. 296–299.
4. Іванов Ю. Б. Інструментарий податкового регулювання соціального розвитку / Ю. Б. Іванов // *БИЗНЕСИНФОРМ*. – № 1. – 2010. – С. 68–74.
5. Комарова А. В. Благосостояние населения как объект налогового регулирования / А. В. Комарова. – *Управління розвитком*. – 2010. – № 4 (80). – С. 150–152.
6. Лисяк Л. В. Бюджетна політика активізації інвестиційної діяльності в Україні / Л. В. Лисяк // *Економічний форум*. – № 2. – 2011. – С. 15.
7. Педь І. В. Податкова конкуренція : [монографія] / І. В. Педь. – К. : Експерт – Консалтинг, 2009. – С. 330–335.
8. Податковий кодекс України (сигнальний документ). – Х. : Одиссей, 2010. – 536 с.
9. Пріоритети реформування податкової політики України: як перейти від фіскалізму до стимулювання ділової активності? – К. : НІСД, – 2010. – 80 с.
10. Про перелік офшорних зон : Розпорядження КМУ від 23.02.2011 р. № 143-р. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=143-2011-%F0>.
11. Холод Н. Фінансові інструменти державного регулювання доходів населення / Н. Холод // *Формування ринкової економіки в Україні*. – 2009. – № 19. – С. 483–488.
12. Шахматъев А. А. Международное налоговое право : учебно-методический комплекс / А. А. Шахматъев. – М. : Тривант, 2009. – С. 141–143.

Надійшла до редколегії 20.12.2011 р.

УДК 35:614.2 (477)

О. Г. РОГОВА

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ВІТЧИЗНЯНОЮ СИСТЕМОЮ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

Проаналізовано основні тенденції розвитку державного управління вітчизняною охороною здоров'я. Окреслено проблеми та питання подальших наукових досліджень.

Ключові слова: державне управління, система охорони здоров'я, тенденції розвитку, стандартизація охорони здоров'я.